

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЖУРНАЛІСТА ЯК ФЕНОМЕН ЙОГО НАБЛИЖЕННЯ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статті здійснено спробу висвітлити наукові погляди на професійну підготовку майбутніх журналістів та розкрити сутність понять: “творча особистість”, “професійно-творча компетентність”, “журналістський професіоналізм”.

Ключові слова: журналіст, журналістський професіоналізм, компетентність, педагогічні умови, професійна освіта, професійно-творча діяльність, творча особистість.

Майбутнє громадянського суспільства значною мірою залежить від професіоналізму журналістів як представників “четвертої влади”, їх громадянської позиції, компетентності, творчого вирішення професійних завдань.

Наразі український соціум потребує соціально зрілих, творчо активних працівників ЗМІ з чіткою громадянською позицією, з багатством духовних цінностей, з високим рівнем професійно-творчої компетентності, журналістської та загальної культури, з готовністю творчо й оперативно реагувати на зміни в усіх сферах життя.

Актуальність статті пояснюється необхідністю визначення дефініції “професійно-творча компетентність журналіста” та суперечностями між потребою суспільства в конкурентоспроможних, висококваліфікованих, відповідальних, творчих особистостях, з одного боку, й реальним рівнем підготовки фахівців для ЗМІ – з іншого.

Теоретична значущість і недостатня розробленість питання визначили тему статті, а її **метою** стало висвітлення наукових поглядів на професійну підготовку майбутніх журналістів, розкриття сутності понять “творча особистість”, “професійно-творча компетентність”, “журналістський професіоналізм”.

Наукове обґрунтування проблеми формування творчої особистості подано в працях А. Арнольдова, А. Асмолова, М. Барга, Г. Батищева, М. Бахтіна, М. Бердяєва, В. Белова, В. Біблера, Т. Волобуєвої, Дж. Гілфорда, Ю. Давидова, В. Димова, Б. Кедрова, І. Кона, О. Лука, І. Манохи, Ф. Михайлова, В. Міріманова, Я. Пономарьова, А. Пуанкаре, В. Рибіна, В. Роменця, З. Сіверс, Б. Сорокіна, В. Степуна, В. Століна, Е. Торранса, В. Шадрикова, А. Шумиліна та ін.

Загальні теоретичні положення компетентнісного підходу в освіті висвітлено в працях М. Амінова, А. Белкіна, Є. Білозерцева, В. Глебова, І. Зимньої, І. Ісаєва, І. Колесникової, О. Лебедева, І. Ломакіної, А. Петрова, А. Хуторського та ін. Питанням професійної компетентності присвятили свої наукові розвідки Л. Антропова, І. Гервальд, І. Гришина, О. Гущина, Л. Захарова, Е. Зеєр, С. Шишов та ін.

Проблема формування й розвитку особистості професіонала та становлення професіоналізму знайшла відображення у працях В. Абрамова, В. Атаманчука, С. Батищева, В. Бодрова, К. Гуревича, С. Дубенко, Є. Єрмолаєвої, В. Ігнатова, Є. Климова, Н. Кузьміної, Б. Ломова, А. Маркової, В. Мельниченка,

В. Нижник, М. Пряжникова, Р. Рачинського, В. Сластьоніна, В. Толочка, В. Шадрикова та ін.

Наукові уявлення про професійно-творчий саморозвиток майбутніх фахівців висвітлено В. Андрєєвим, Н. Бітяною, Д. Богоявленською, Л. Виготським, Н. Григор'євою, В. Зазикіним, І. Зайцевою, Л. Лазаревою, О. Лапицьким, Є. Лукіною, О. Луком, А. Маслоу, Л. Мільто, В. Мухіною, О. Пехотою, Я. Пономарьовим, К. Роджерсом, Є. Сьютіч, Є. Федотовою, Ю. Фокінім, В. Фрицюк, І. Ширшовою та ін.

Питання теорії та практики підготовки журналістів у системі вищої освіти, формування у них професійно-творчої компетентності висвітлено в працях Р. Борецького, В. Горохова, О. Дорошук, В. Єгорова, Я. Засурського, Ю. Карасевича, М. Кіма, М. Ковальнової, С. Корконосенка, В. Костюка, В. Кузнецова, Б. Лозовського, К. Маркелова, І. Михайлина, С. Муратова, В. Олешка, Є. Прохорова, В. Ружнікова, О. Самарцева, Л. Світич, І. Тхагушева, В. Учонової, І. Фомичової, І. Чемерис, А. Шишкіна та ін.

Попри велику кількість досліджень у галузі журналістської освіти наразі актуалізується потреба теоретичного обґрунтування і практичного вирішення проблеми формування професійно-творчої компетентності майбутнього журналіста нового тисячоліття та розвитку його творчої особистості під час професійної підготовки.

Особистість – це феномен суспільного розвитку, конкретна жива людина, яка має свідомість і самосвідомість [21, с. 305]. На думку В. Андрєєва, “творча особистість – це людина, здатна до безперервного розвитку і самореалізації в одному чи кількох видах творчої діяльності” [1, с. 169].

Складовими процесу формування творчої особистості майбутнього журналіста є: збагачення її професійно значущими рисами та властивостями; умінням доводити знання до творчого, перетворюючого, суб'єктно-виховного рівнів шляхом формування конкретних журналістсько-професійних і особистісних рис, розвитку загальних творчих сил студента (мислення, уяви, літературної фантазії, журналістської інтуїції, здатності творчо реагувати на зміни в усіх сферах життя тощо); професійними здібностями компетентно виконувати журналістські функції та свою соціальну роль у суспільстві.

Серед характерних рис творчої особистості виокремлюють: 1) активність (прагнення розширити сферу своєї діяльності); 2) спрямованість (перевага системи певних мотивів, інтересів та переконань); 3) ступінь усвідомлення свого ставлення до дійсності, оточення; 4) ініціативність – “(франц. Initiative, від лат. Initium – початок) – морально-психологічна риса особистості, яка характеризується здатністю і схильністю до активних і самостійних дій” [2, с. 145].

За словами В. Кременя, “здатність сприймати зміни і творити їх – це найважливіша характеристика способу життя людини в ХХІ столітті. Маємо готувати людину, здатну до сприйняття і творення змін, аби вона відчула, зрозуміла, сприйняла і сприяла інноваційності суспільства” [9].

Глобальне інформаційне насичення професійної діяльності висуває додаткові вимоги до освітніх програм вищої школи: забезпечення процесів випереджувальної освіти; орієнтація на знання системного характеру; навчання механізмів створення та народження нових знань, уміння перенесення знань і навичок між предметними галузями; формування соціальної стабільності; подолання бар'єрності, зумовленої територіальною роз'єднаністю освітніх центрів; врахування динамічності потреб економіки та суспільства [11, с. 157].

На думку російської дослідниці М. Кудрявцевої, професіоналізм у сучасному світі “припускає не тільки володіння на високому рівні професійними технологіями, а й глибоке усвідомлення відповідальності за свою діяльність, здатність до прогнозування наслідків, які вона може спричинити, передбачає погляд на людину, як на мету будь-якої діяльності та міру всіх речей, причетність до ключових проблем людства” [10].

Привертає увагу позиція С. Корконосенка щодо журналістського професіоналізму: “Перш ніж стати журналістом за посадою, треба стати журналістом за світовідчуттям, способом сприйняття навколишнього життя, професії й себе у професійному середовищі” [15, с. 3]. У журналістській праці, на думку вченого, необхідно враховувати особливості “творчої своєрідності, індивідуальності майстра, вміння ламати звичні норми і створювати нові”, оскільки професіоналізм “передбачає оволодіння майстерністю” [15, с. 7].

На думку російського вченого О. Калмикова, на визначення поняття “професіоналізм журналіста” впливають соціальні ролі представників ЗМІ, які пов’язані зі становленням інформаційного суспільства, що впливає на цільові установки журналістської діяльності: управління інформаційними та комунікаційними секторами ринку, орієнтація на навігаційну функцію журналістики в інформаційному просторі [7, с. 137].

Дослідник В. Мойсеєв розширює поняття журналістського професіоналізму, зазначаючи, що він залежить від рівня суспільних очікувань результатів журналістської діяльності [12].

Як зазначив український журналістикознавець В. Здоровега, на сучасному етапі в журналістському професіоналізмі поєднуються “такі не завжди сумісні риси, як комерційна кмітливість, підприємливість, творчі здібності й здатність бути організатором редакційного процесу, ґрунтовні загальні та професійні знання у поєднанні з високими моральними чеснотами, здатність глибоко та небанально мислити, виваженість та емоційний запал, бездоганне володіння словом” [5, с. 41]. Сьогодні “саме суспільство, громадськість повинні усвідомити, що турбота про рівень професіоналізму журналістів – це насамперед їхній головний біль” [6, с. 81].

Основи професіоналізму закладаються у майбутніх журналістів під час навчального процесу, а тому в журналістській освіті, на наш погляд, треба зацентувати увагу на формуванні в них професійної допитливості, турботи за долю держави й суспільства, інтересу до людини, професійної готовності до всебічного інформування громадськості про реальні події та явища, поєднання технологічної грамотності з бездоганим виконанням соціальних ролей і професійних функцій з постійним почуттям відповідальності, оскільки “зовнішній прошарок”, який поєднує весь світ особистості журналіста, становить сфера відповідальності за професійно-творчу самореалізацію, за самовдосконалення і розвиток особистості, самовіддача у служінні суспільству [17].

Головною метою системи професійної журналістської освіти є підготовка професійно компетентної, інтелектуально розвинутої, соціально зрілої, освіченої, відповідальної, комунікативної, культурної особистості майбутнього журналіста, яка, володіючи творчою самобутністю, здатна успішно реалізовувати власні творчі компетенції. Нові пріоритети в громадянському суспільстві й журналістській діяльності орієнтують на розвиток професійно-творчої компетентності студента-журналіста.

Поняття “компетентність” в основному зводиться до таких визначень: компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідальний) – сукупність

знань та вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [16]; це – володіння теоретичними знаннями, практичними навичками та вміннями, професійним досвідом у певній галузі, володіння людиною здатністю і вмінням виконувати певні трудові функції.

Як зазначає М. Докторович, в особистісному сенсі професійна компетентність є якістю, у якій при всій цілісності можна виокремити окремі компоненти: когнітивно-ціннісний, емоційно-мотиваційний, інтерактивно-комунікативний, поведінково-діяльнісний [3, с. 66].

Когнітивно-ціннісний компонент структури професійної компетентності передбачає наявність професійних знань, уявлень і системи професійних цінностей особистості, розуміння значущості фаху в умовах соціальної дійсності; становлення професійного менталітету.

Емоційно-мотиваційний компонент характеризується емоційним ставленням до фаху і мотивами професійного самовизначення та професійної діяльності; інтересом до способів і результатів праці; задоволеністю працею.

Провідними є акмеологічні мотиви – внутрішні спонуки, які зумовлюють потребу в саморозвитку, творчості та самовдосконаленні.

Інтерактивно-комунікативний компонент передбачає здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами (взаємодію з якими передбачає фах); виконання різних ролей соціальної комунікації (які окреслені фахом).

Змістом поведінково-діялісного компонента є вияв міри ціннісного ставлення до фаху через поведінку та діяльність, представлені професійними вміннями, навичками та професійною позицією.

До структури компетентності відносять знання, пізнавальні навички, практичні навички, ставлення, емоції, цінності та етику, мотивацію [14].

За словами української дослідниці І. Чемерис, “компетентність” як комплексна особистісна категорія означає практичну готовність та здатність людини діяти в певній галузі; вона включає знання, уявлення, навички, мотиви, цінності, реалізовані у життєвих та професійних контекстах, передбачає наявність досвіду діяльності [20]. Як зазначає науковець, професійна компетентність журналіста охоплює мотиваційну й операційну сфери фахівця і передбачає знання гуманітарних, соціально-економічних, фундаментальних, професійно орієнтованих дисциплін; комунікативну компетентність, володіючи якою журналіст здійснює професійні, психологічні, риторичні функції; загальні та професійні вміння, що реалізуються через ціннісно-мотиваційні характеристики, світоглядну та соціально-політичну позицію; індивідуально-психологічні особливості та життєвий досвід [20].

У статті “Зміна професійних компетенцій в журналістській освіті” нідерландський професор Н. Дрок зазначає, що дебати з приводу того, якими спеціальними знаннями повинен володіти журналіст, точаться вже багато років. “Не вщухають і суперечки про те, чи має освіта журналістів бути націлена на розвиток конкретних навичок або вона має орієнтуватися на академічне міркування; чи слід йому концентруватися на заняттях практичної журналістикою або на її дослідженні. Врешті-решт, чи повинні ми навчати “реальній” журналістиці – такої, якою вона є, або “ідеальній” – такої, якою ми хотіли б її бачити” [4].

Російський дослідник А. Тутолмін визначає професійно-творчу компетентність як невід’ємну грань, підсистему цілісної професійної компетентності [19, с. 9].

Цінною в цьому контексті, на нашу думку, є позиція Ю. Карасевича, який вважає, що сутність взаємодії практики й теорії в освітньому процесі полягає у

розкритті креативних ресурсів особистості в ході виконання навчальних і виробничих завдань, спеціально поставлених перед студентом в рамках індивідуальної навчальної програми, розробленої на основі вивчення можливостей і здібностей студента, зіставленої з потребами в кадрах великої структури в системі регіональних ЗМІ [8].

Оскільки професійно-творча діяльність журналіста є складним багаторівневим процесом, який полягає в здатності якісно й компетентно збирати та поширювати інформацію, створювати творчий журналістський продукт – публікації для преси, повідомлення, виступи для радіо й телебачення – на основі сформованої мотивації, професійних знань, умінь і навичок, розвинутих творчих здібностей фахівця й набутого ним професійного досвіду, то професійно-творчу компетентність, на нашу думку, можна визначати як інтегральну характеристику випускника-журналіста, який здатний і готовий до здійснення професійної діяльності та взаємодії в журналістському середовищі та полікультурному суспільстві на основі ціннісного ставлення до професії й творчого підходу до виконання професійних завдань.

Спрямованість журналістської освіти на особистість майбутнього фахівця ЗМІ вимагає створення педагогічних умов для формування у студентів-журналістів професійно-творчої компетентності, відповідного культурного рівня, розвитку потреби до творчості.

Основними педагогічними умовами формування професійно-творчої компетентності майбутнього журналіста, на наше переконання, є:

- створення спеціального педагогічно комфортного (максимально наближеного до професійного) журналістського середовища для постійного розвитку особистості;
- духовна взаємодія та творча співпраця студентів і викладачів на засадах рівноправного конструктивного діалогу;
- система професійно активного творчого мовно-комунікативного самовираження;
- орієнтація на індивідуально-творчий розвиток особистості;
- професійно-адаптивна спрямованість на готовність майбутнього журналіста до соціальної відповідальності;
- конструювання журналістських ситуацій, спрямованих на розвиток творчого мислення та комунікативних здібностей;
- участь студентів у роботі шкіл молодого журналіста (для майбутніх абітурієнтів);
- участь майбутніх журналістів у теле- і радіопередачах на міських та обласних теле- й радіоканалах;
- саморозвиток культури професійного діалогу студентів;
- творча активність студентів, розуміння і практичне застосування навчального матеріалу;
- реалізація особистісного й діяльнісного підходів до формування професійно-творчої компетентності та готовності до професійно-творчої діяльності майбутніх журналістів;
- цілеспрямована внутрішньовузівська підготовка викладачів до формування професійно-творчої компетентності студентів;
- створення розгалуженої системи стимулювання професійно-творчого виявлення компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки;
- цілеспрямоване використання засобів масової комунікації;

- встановлення гуманістичних міжособистісних відносин як основи формування професійно-творчої компетентності студентів та їх готовності до виконання журналістських функцій;
- організація індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів;
- варіативність загальної журналістської підготовки з пріоритетною орієнтацією на індивідуально-творчий розвиток комунікативної компетентності особистості, що забезпечує якісно новий рівень професійної підготовки і стимулює розвиток індивідуальних комунікативних здібностей майбутнього журналіста;
- включення студентів у “імпровізоване поле діяльності” як вищу художню невимушеність, у якій “рука ніби сама веде думку і створене фіксується підхоплюється і оцінюється автором лише постфактум”; головним завданням імпровізації є “поставити студентів у творчу позицію, добиватися від них вражаючих творчих результатів, нешаблонності мислення і сприймання” [18, с. 80], а також готовності вести творчий конструктивний діалог;
- забезпечення тісного взаємозв’язку вищої школи із професійним журналістським середовищем.

Висновки. Отже, професійно-творча компетентність майбутнього журналіста включає в себе глибокі спеціальні знання, журналістські вміння та навички, індивідуальний стиль розкриття власного творчого потенціалу, творчий характер професійної діяльності загалом, адже “журналіст має бути і професіоналом, і високоосвіченою людиною, справжнім представником інформаційної еліти” [13].

Професійні вимоги до сучасного журналіста спонукають до пошуку нових шляхів і методів у підготовці майбутніх фахівців ЗМІ, створенні сприятливих умов для їх творчої самореалізації та формування професійної готовності до роботи в журналістиці.

Список використаної літератури

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского гос. ун-та, 1988. – 238 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Докторович М.О. Професійна компетентність соціального педагога / М.О. Докторович // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – Вип. 15. – Ч. II. – С. 64–69.
4. Дрок Ніко. Зміна професійних компетенцій у журналістській освіті [Електронний ресурс] / Ніко Дрок. – Режим доступу: <http://www.mediascope.ru/node/859>.
5. Здоровега В. Європейський вибір: що брати з минулого, а чого вчитися українським ЗМІ / В. Здоровега // Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – № 3 (27). – 141 с.
6. Здоровега В. Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини / В. Здоровега // Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – № 3 (27). – 141 с.
7. Калмыков А.А. Интернет-журналистика : учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. “Журналистика” / А.А. Калмыков, Л.А. Коханова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.
8. Карасевич Ю.М. Взаимодействие университета и телерадиокомпании как фактор формирования профессиональной компетентности студентов-журналистов : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] / Ю.М. Карасевич. – Оренбург, 2004. – 171 с. – Режим доступа: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/109456.html>.
9. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації: факти, роздуми, перспективи / В. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.

10. Кудрявцева М.Е. К вопросу о фундаментальных основах гуманитарного образования / М.Е. Кудрявцева // Вестн. МГУ. Сер.: Филология. Журналистика. – 2005. – № 1. – С. 171–176.
11. Лозняк М.М. Суспільна роль інформаційних ресурсів і комунікацій у моделювання уявлень про знання / М.М. Лозняк // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал. – 2006. – № 6. – С. 157–162.
12. Моисеев В.А. Журналистика и журналисты / В.А. Моисеев. – К. : Дакор, 2002. – 402 с.
13. Москаленко А.З. Теорія журналістики : навч. посіб. / А.З. Москаленко. – К. : ЕксОб, 2002. – 334 с.
14. Настільна книга педагога / упорядники: В.М. Андреева, В.В. Гигораш. – Х. : Основа, 2006. – 352 с.
15. Основы творческой деятельности журналиста : учебник для студ. вузов по спец. “Журналистика” / редактор-составитель С.Г. Корконосенко. – СПб. : Знание : СПБИНВЭСЭП, 2000. – 272 с.
16. Професійна освіта : словник [навч. посіб.] / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.
17. Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики : учебник / Е.П. Прохоров. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 367 с.
18. Рунин Б.М. Психология импровизации / Б.М. Рунин // Психология процессов художественного творчества. – Л., 1980.
19. Тутолмин А.В. Формирование профессионально-творческой компетентности студента-педагога / А.В. Тутолмин. – Глазов : Изд-во Глазов. гос. пед. ин-та, 2006. – 256 с.
20. Чемерис І.М. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.М. Чемерис. – К., 2008. – 19 с.
21. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2012.

Дяченко М.Д. Формирование профессионально-творческой компетентности будущего журналиста как феномен его приближения к профессионализму

В статье предпринята попытка осветить научные взгляды на профессиональную подготовку будущих журналистов и раскрыть сущность понятий: “творческая личность”, “профессионально-творческая компетентность”, “журналистский профессионализм”.

Ключевые слова: журналист, журналистский профессионализм, компетентность, педагогические условия, профессиональное образование, профессионально-творческая деятельность, творческая личность.

Dyachenko M. Formation of professional and creative competence of the future of the journalist as a phenomenon his approach to professionalism

The article attempts to highlight the scientific views on the professional training of future journalists, and to disclose the essence of the notions of “creative person”, “professional-creative competence”, “journalistic professionalism”.

Key words: journalist, journalistic professionalism, competence, pedagogical conditions, vocational education, vocational and creative activity of the creative person.